

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Merkezi

**TÜRK
HAMER**

**2. ULUSLARARASI
TÜRK KÜLTÜR EVRENİNDE ALEVİLİK ve
BEKTAŞILIK BİLGİ ŞÖLENİ BİLDİRİ KİTABI**

2. CİLT

Editörler

Dr. Filiz KILIÇ
Tuncay BÜLBÜL

17-18-19 Ekim 2007

ANKARA

Hoca Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş Veli Yolunda Bir Alperen Velî Koyun Baba

Koyun Baba in Turkish Cultural Geography

Zeki GÜREL*

ÖZET

Hoca Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş Veli yolunda bir alperen veli Koyun Baba. Koyun Baba Türk kültür coğrafyasında tanınan ve bilinen biri olmasına rağmen hayati ile ilgili bilgiler pek net değildir. Kıbrıs'tan Romanya'ya kadar Türk kültür coğrafyasında pek çok yerde adına mezar ve türbe bulunan Koyun Baba için kaleme alınmış nazım ve nesir menâkıbnâmeler bulunmaktadır. Evliya Çelebi seyahatnamesinde Hacı Bektaş Veli'nin halifesi olarak tanıtılan Koyun Baba'nın Hz. Ali soyundan olduğu Hz. Muhammed'in işaretini üzerine Horasan'dan Anadolu'ya gelirken Kerbelâ'ya Medine'ye, Necef'e uğradıktan sonra Çorum'un Osmancık ilçesine yerleşmeden önce Anadolu'yu dolaştığı; Menemen, Bursa, Konya. . . gibi yerlerde bulunduğu bilinmektedir. Osmancık'ta ölümünden sonra derişleri tarafından Arefet tepe üzerine bir türbe yapılmıştır. Daha sonra Sultan Beyazıt burada yüksek bir kubbe, bir cami, bir yemek ve ziyafet evi, bir kervansaray, sayısız odalar ve mutfak yaptırmıştır. Hâlihazırda bu yapılardan sadece türbe ve mutfak kısmı ayakta-
dır. Koyun Baba hakkında halen pek çok menkıbe anlatılmaktadır. Hakkında pek çok şiir yazılmıştır. Yabancıların bestelediği Koyun Baba resitali ile Koyun Baba'nın hayatını ve öğretilerini anlatan sahnelenmiş bir tiyatro eseri, adına düzenlenen Koyun Baba kültür ve sanat günleri, adına kurulmuş olan Koyun Baba Vakfı onun hâlâ yaşatılan bir şahsiyet olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Biz bu tebliğimizde Koyun Baba'nın tarihî ve menkabevî kişiliğini ortaya koyarken bu günkü sosyal tesir alanlarını vurgulamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Koyun Baba, Hacı Bektaş Veli, Osmancık, Horasan.

ABSTRACT

Veli Koyun Baba, woh is a dervish in the way of Hacı Bektaş Veli and Hoca Ahmet Yesevi. Although Koyun Baba is a well-known person in Turkish culture informations about his life is not certain. Verse and prose menakibnames were written for Koyun Baba, who has a lot of tomb in the geography of Anatolian culture. It is stated that Koyun Baba, who

* Yrd. Doç. Dr. , Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi- BOLU

- Koyun Baba Vakfı Kurucusu ve Yönetim Kurulu Üyesi

- zekigurel@yahoo. com

was mentioned as Hacı Bektaş Veli's caliph in the travel book of Evliya Çelebi descended from Hz. Ali, that he called in on Karbala, Medina, Necef, while coming from Horasan to Anatolia because of Hz. Mohammed's point, that he visited Anatolia before settling in Osmancık, in Çorum, and he called on Menemen, Bursa, and Konya. After the death of him, his sanctuary was built by his dervishes on arefet hill. Than Sultan Beyazıt made a dome, a mosque, a house for feast, a caravansera, numerous rooms and a kitchen built. From these buildings, only sanctuary and kitchen remain standing today. Lots of legends about Koyun Baba are still told today. Lots of poems were written for him. The recital of Koyun Baba, which the foreigners composed and theatrical production that states Koyun Baba's life and doctrine, Koyun Baba culture and art days, which is held for him, and the Foundation Koyun Baba are important in terms of showing his liveliness. In this aticle, we will try to emphasize the areas of his social influence while pointing out Koyun Baba's legendary and historical personality.

Key Words: Koyun Baba, Hacı Bektaş Veli, Osmancık, Horasan.

Ol deyince olduranın
Yeri göğü kaldıranın
Donatarak dolduranın
Doksan dokuz adı ile

Baştanbaşa tarih olan Anadolu'muzun her beldesi gibi, Çorum'un Osmancık ilçesi de tarihî eserleriyle olduğu kadar, yetiştirmiş olduğu tarihî ve dinî şahsiyetleriyle de dikkatleri çekmektedir.

Anadolu'ya gelen Türkler, büyük bir imtihan vererek destan devri yaşayacak yüksekliğe erişmişlerdir. Bu destan devrinin Anadolu'su gerçekten de Alpler ve erenler diyarı haline gelmiştir. Öyle ki, Anadolu'da gaza yapan, fütihat yapan Türk kahramanları etrafında destanlar teşekkül ettirilmiş, bunların mezar ve türbeleri birer ziyaretgâh haline dönüştürülmüştür. Dikkate değer bir başka husus da, bu kahramanların "baba", "dede", "gazi" adlarıyla anılarak kısa zamanda evliyaştırılmış olmalarıdır.

İşte bu kolonizatör Türk dervişlerinden başka bir söyleyişle Horasan Erenlerinden birisi de Osmancık coğrafyasında yaşamış olan Koyun Baba Hazretleridir.

Evliya Çelebi, **Seyahatname** isimli eserinde Koyun Baba'yı anlatırken şunları yazmaktadır (Kıran-Çevik-Aktaş, trsz: 481 vd.):

1 Osmanlı Devleti'ne adını veren Osman Gazi'nin Osmancık'ta dünyaya geldiği rivayet olunmaktadır. Baltacı Mehmed Paşa, Sadrazam Koca Mehmed Paşa... Osmancık'ın yetiştirdiği tarihî şahsiyetlerdir. Koyun Baba ile birlikte ile Kum Baba Mehmed Dede, Burhan Dede... gibi dinî şahsiyetlerin de yurdudur Osmancık. Daha geniş bilgi için (bkz: Gürel, 2000)

Kudve-i erbab-ı tahkik, zübde-i Âli Âba
Mahzen-i sırr-ı velayet Hazret-i Koyun Baba

Dünyanın ışığı, evliyaların desteği, kalbi temizlerin zübdesi şeyh hazretleri Koyun Baba, bizzat Hacı Bektaş Veli'nin halifesidir.

Adı etrafında oluşan menkıbelerden öğrendiğimize göre; Koyun Baba, Horasan'da dünyaya gelmiştir. Asıl adı Seyyid Ali olup imam Rıza'nın 12 oğlu olarak kabul edilmektedir.

Koyun Baba, Osmancık'a Allah'ın emri peygamberin tavsiyeleri üzerine gelmiştir. O zamanın şartlarında stratejik bir özelliği olan bu yerleşim yerinde tekke açmıştır.

Koyun Baba, Horasan'dan çıkarak Kerbela'yı ziyaret ettikten sonra Hacca gitmiş, oradan Anadolu'ya gelerek Bursa'ya uğramıştır. Burada Abdullah isminde bir zenginın çobanı olmuş, ikiz kuzulayan koyunların bir kuzusu ona verilmek şartıyla anlaşma yapılmıştır. Kısa bir süre sonrada hissesine düşen kırk koyunu önüne katarak Osmancık'a gelmiştir².

2. Koyun Baba'nın soyu rüyasında Hz. Muhammed'i görüşü, Horasan'dan Anadolu'ya gelişi, menâkıbnamede şöyle anlatılmaktadır:

(1)	(2)	(3)
Şürû etmek bize maksûd-ı evlâ Velîler sergüzeşti baldan âlâ	Bu zâtın ismi hem Seyyid Ali'dir Erenler şâhıdır, gerçek velîdir	Resûl'ün kürrret'ül-aynı Hüseyin'in Şehid-i Kerbelâ ol mâh-ı dînin
(4)	(5)	(6)
O nesl-i pâk-i zât-ı şâha mülhak Yedinci oğlunun oğlu muhakkak	İmâm-ı Hazret-i Pîr-i Rıza'dır Bunlar sâdât olup hayr'ül-verâdır	Bu zâtın on ikinci oğlu cânâ Koyun Baba dürür evlâd-ı Zehrâ
(7)	(8)	(9)
Horâsan'da tevellüd eyleyip ol Olurdu rûz u şeb tâatla meşgul	Çalıştı ol kadar buldu füyûzat Kerâmâta müzâhir oldu kat kat	Göründü bir gece Sultân-ı Kevneyn Ana rû'yâda dedi kere-t'ül-ayn
(10)	(11)	(12)
Öpüp bağrına bastı etti Tahsîn Dedi oğlum yürü var olma gamkîn	Seni irşâd edem et sen de irşâd Murâdına eriştin âferin-bâd	Gidip evvel tavâf et beyt-i cânın Bilsin kadr ü şân-ı hânedânın
(13)	(14)	(15)
Gelip sonra beni kılğil ziyâret Ziyâretten sonra olsun beşâret	Anadolu'ya git durma hemânden Ki neslin ol diyârda olmak elzem	Seni irşâda me'zûn eyledim ben Hemân git durma oğul ol müleyyen
(16)	(17)	(18)
Ki vardır bir medîna anda hâlâ Kızılırmak kenarında musaffâ	Ne hoş yerdîr öter keklîkler anda Biter dahi kekikler ol mekânda	Anın ismine Osmancık demişler Ahâlisi siyâset görmemişler
(19)	(20)	(21)
Hem irşâd kıl hem it'âm-ı taâm et Oranın halkını kendine râm et	Horasân'dan çıkıp oldu revâne Yol girdi hemândem aşıkâne	Gidip evvel o deşt-i Kerbelâ'ya Ziyâret etti ceddin kıldı girye
(22)	(23)	(24)
Geçip Bağdat tarihiyle o sultân Varıp Beyt-i Şerîf'e kıldı ikâm	Tutup dergâha yüz etti niyâzı Kabul oldu duâsı fâş-ı râzı	Bütün erkân-ı haccı kıldı itmâm Tavâf etti geyip eynine ihrâm
(25)	(26)	(27)
Ali'y-yül Murtazâ şâh-ı velâyet Ana anda kılıp ma'nen işâret	Medîne'ye kılıp andan teveccüh eveccüh âleinde ol tenebüh	Sürüp yüz Mustafâ'nın eşiğine Tazarrû eyledi ol mâh-ı dîne
(28)	(29)	(30)
Dedi ey künt ü kenzin cevheri sen Semî'nâ emrine müştâk idim ben	Şeffimsin, veliyy-ün-nimetimsin Mu'nim hem baîs-i rifâtimsin	Edip bir iki gün çün orda ârâm Nice keş ü kerâmet oldu ilhâm

Koyun Baba'nın otuz kadar kerameti, menakıbnamelerle günümüze kadar ulaşmıştır. Maneviyat önderlerinin büyüklerinden Otman Baba'nın ve Piri Baba'nın velâyetnamelerinde de Koyun Baba'dan bahsolunmaktadır³.

3 Koyun Baba'nın bir kerâmeti, Küçük Abdal'ın yazdığı Otman Baba Velâyetnâmesi'nde şöyle anlatılmaktadır:

"Pes ol kân-ı velâyet ol aradan tek ve tenhâ, oradan denizi beri yakaya geçer ve ol geçtiği yere Terkoz derlerdi. Meğer ol diyârda birkaç yiğit atların çayıra salıp gece ve gündüz anda yatturlardı. Dahî ol kân-ı velâyet ol arada zâhir olup doğru ol kişilere vardı. Çün ol kişiler ol serveri gördüler, birbirine aytdılar kim: 'Şu gelen kişi kaçgın mıdır ki gelür?!' dediler. Meğer kim içlerinde bir gönül gözü açık kişi vardı. Aytdı kim: 'Yok, hey zâlimler! Bu gelen erdir, heybetin salâbetin görmez misiniz?' deyüb karşı vardı. Ol kân-ı velâyeti ağırladı ve konukladı. Ve aytdı: 'Kandan gelürsin ey iki cihân güneşi?' dedi. Ol kân-ı velâyet aytdı ki: Anık Çoban'ın arkasına bindim ve bu denizi berü yakaya geçdim! Dedi. Pes ol yiğit aytdı kim: 'Gemisüz bu denüzü adam mı geçer?' dedi. Ol kân-ı velâyet aytdı kim: 'Bu ördüğün deniz Anık Çoban'ın topuğuna çıkmadı.' Dedi. Pes öyle olsa bu velâyete hicâb yoktur. Ve âlem evliyânın barmağında bir yüzük gibidir. Ve ol kân-ı velâyet Anık Çoban dediği Otmancık'ta Koyun Baba'dır ki mazhâr-ı velâyet idi. Pes ol kân-ı velâyet bir nice gün anlarındı oldu. Dahî bir sabah yetürken ol kân-ı velâyet ol yiğide aytdı kim: 'Dur yukarı kardaş kim atını kurd yemek ister.' dedi. Dahî filhâl ol yiğit kalkdı atlar arasında atını göremedi. Ve bir depe üzerine çıkdı. Gördüğüm bir olay kurdlar atı ortaya almışlar. Derhal siğirdüb atını kurtlardan alıkoyub secde-yi şükrler idüb ol kân-ı velâyete naz ve niyâzlar eyler. Ve bildiğim ol kân-ı velâyet iki cihânın sırrıdır."

Otman Baba Velâyetnâmesi, Ankara Maarif Kütüphanesi, 1173'te istinsah edilmiş nüsha.

Piri Baba Velâyetnamesi'ni Muzaffer Doğanbaş yeni harflerle yayınlamıştır. Burada Koyun Baba bahsi şöyle geçmektedir:

"Var ki Piri Baba'ya söyleyin Merzifon'u kendüye vakf ideyüm. "deyüp haber gönderdi. Külhan içünde otururken gelen adamlara Piri Baba cevap virdi:

"Merzifon ulemâlarına vakıf eylesün. "didi deyüp cevap virdiler. Padişah(a) Piri'nin bu cevabı hoş geldi. Piri Abdallarına sadaka-i müsliminden hâsil olan tekkeyi deyü buyurdi.

Andan sonra padişah azm-i İslambol deyüp revân olup, Osmancuk şehrine dâhil olunur. Koyun Baba'ya uğradı. Merhaba etmek murâd eyledi. Koyun Baba padişaha elin virmedi. Padişaha eyitdi:

"Bu devletlü niçün yüz çevirdi bizden murâdı n'ola?" didi. Koyun Baba cevap virdi:

"Beylerbeyine uğradın mı?" Padişah:

"Ya Sultanum beylerbeyi kimdir?"didi. Koyun Baba eyitdi:

"Padişah Merzifon'da eski hamam külhanında sakın olan Piri Baba'ya dirler. "didi.

Padişah cevap verdi, eyitdi:

"Hay Dede Sultan biz dediğin kimsenin himmetiyle gideriz. "didi. Koyun Baba padişah ile merhaba idüp eyitdi andan sonra padişah eyitdi:

"Yâ Dede Sultan iste benden ne murâdın?" Koyun Baba eyitdi:

"Yâ padişahım benim itlerime yallık için bir köy veresin dahî abdallarına aba veresin. Yüz elli altun viresin. "didi. Padişah eyitdi:

"Bâş üstüne sultânım emir sizindir"didi. Piri Baba Hazreti Merzifon'da eski hamam külhanında otururken Piri Baba'ya mâlûm oldu. Abdallarına eyitdi:

"Koyun Baba gayri dünya meşakkatine düşdi. "deyüp söyledi. Andan sonra padişah İslambol'a varması zin bulda mücde haberleri zâhir oldu. Eyiddiler:

"Padişahım İslambol alındı, işte anahtarlar. "deyüp virdiler. Padişah bu haberi işidicek sevindi. İslambol'a dâhil olup (Doğanbaş, 2007: 178-179).

Koyun Baba menakıbnamesi de nazım ve nesir olarak kaleme alınmış ve elyazması eserler olarak günümüze kadar ulaşmıştır⁴.

4 Koyun Baba Hazretleri'nin dervişlerine ve çevresine telkinlerini ve içinde yaşadığı cemiyete vermek istediği mesajları onun menâkıbından öğreniyoruz.

Biz, Koyun Baba ile ilgili olarak altı değişik menakıbnâme tesbit ettiğimizi ve bir başka menakıbnâmenin daha olması gerektiğini Koyun Baba isimli kitabımızda daha önce belirtmiş idik. (Bkz: s. 32-43) Hattâ bu menakıbnâmelerden birini Lâtin harfli metin olarak, iki tanesini de Arap harfli el yazması tıpkı basım olarak kitabımızda verdik.

Bugüne kadar üzerinde çalışma yapılan Osmancıklı Âşık Abdulkadir Uslu'nun nazma çektiği "Enva-i Menâkıb-ı Koyun Baba Küddüs Sırrat'ül-Âlâ Nesl-i Murtaza" isimli menâkıbnâmedir. Ki bu menakıbnâme Çorum İl Halk Kütüphanesi'nde yazmalar bölümünde 1217 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.

Halil Rifat Arıncı, aynı nâzımın kaleminden çıkmış farklı bir nüshadan bahsetmektedir (Arıncı, 1992: 262-263). Arıncı'nın bu çalışması daha eski bir tarihe dayanmasına rağmen eser ancak 1992'de oğlu Prof. Dr. Kaplan Arıncı tarafından kitap olarak neşredilebilmiştir. Kitabın yayımlanması sürecinde bizim de katkımızın olduğunu belirtmeliyiz.

Çorum'da düzenlenen II. Hitit Festivali kapsamında gerçekleştirilen "Türk Kültür Tarihi İçinde Çorum Sempozyumu"nda bizim sunduğumuz tebliğ ve daha sonra onun yayınlanmasıyla birlikte Koyun Baba üzerine dikkatler çekilmiş ve yeni çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Gürel, 1991). Biz bu tebliğimizi daha sonra genişleterek kitap hâlinde yayınladık (Gürel, 2000). Yörtürk Yörük Türkmen Vakfı bu çalışmamızı Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yılına armağan olarak bastırılmıştır.

Çorum'da kütüphanede bulunan nüsha ile ilgili önce bir lisans tezi hazırlanmıştır (Bayraktar, 1999).

Çorum İl Hal Kütüphanesi müdür yardımcısı Mahmut Selim Gürsel, bu menakıbnâmeyi; Çorumlu 2000 dergisinde yayınlamak üzere Av. İsmail Torun'a Lâtin harfli Türk alfabesine aktartmıştır. O da bu çalışmasını Çorum'da Hakimiyet gazetesinde neşretmiştir (20 Aralık 1999-21 Ocak 2000 tarihleri arasında 28 bölüm hâlinde tefrika edilmiştir.).

Öğretim Görevlisi M. Şakir Çıplak, Çorum'da 2001 yılında hazırladığı çalışmasını yayınlamıştır (Çıplak, 2001).

Şakir Çıplak, çalışmasında söz konusu nüshayı önce Lâtin harflerine aktarmış, sonra da her beyti günümüz Türkçesiyle nesre çevirmiştir. Kitabın sonunda ise menakıbnâmenin orijinalinin ilk sayfası ile otuz altıncı sayfasında tıpkıbasım olarak vermiştir.

Şakir Çıplak, kitabın başında önce "Koyun Baba Menakıbnâmesini Şiir Diline Aktaran Osmancıklı Şair Kadri" hakkında bilgi vermiştir (s. 7-10), sonra da Koyun Baba'yı tanıtmıştır (s. 11-19). Burada Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi'ndeki yayından da bahsetmiştir (Güz-1999: 21-52).

Mahmut Selim Gürsel çalışmasında (Gürsel, 2004), söz konusu menakıbnâmeyi önce tıpkıbasım olarak karşı sayfada da Lâtin harflerine aktarılmış şekliyle yayına hazırlamıştır. Lâtin harfli sayfaların alt kısmında ise kavram ve kelimelerle ilgili açıklamalara yer vermiştir.

Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Uzmanlarından H. Yılmaz da şair Kadri'nin nazma çektiği menakıbnâme üzerinde bir çalışma yapmıştır. H. Yılmaz'ın üzerinde çalıştığı nüshanın nâzımının da Osmancıklı şair Kadri olmasına rağmen istinsah eden bir başka şahıstır. Onun için bu iki nüsha arasında bazı farklılıkların olması mümkündür. Şair Çıplak çalışmasında bunlardan bazılarını tespit etmiştir.

H. Yılmaz, çalışmasında önce Koyun Baba'yı tanıtmış, incelediği nüsha ile ilgili bilgi verdikten sonra menakıbnâmeyi elyazmasından Lâtin harflerine aktarmıştır (Yılmaz, 1999).

Osmancıklı Şair Abdul Kadir Uslu (1896-1948) ile ilgili olarak bkz: (Gürel- Gürel, (tarihsiz); Özarslan-Çobanoğlu, 1998).

Kadriya ile ilgili olarak hayatı, sanatı ve eserlerini içine alan hacimli bir eser hazırladık. Basıma hazır olan bu kitabımızın yakında Koyun Baba Vakfı tarafından basılacağını da burada belirtmeliyim. Çorum'da İlahiyat Fakültesi'nde Doç. Dr. Osman Eğri ve Amasya Müzesi'nde araştırmacı Muzaffer Doğanbaş ile yaptığımız görüşmelerde bunların da şahsî kütüphanelerinde birer Koyun Baba menakıbnâmesi olduğunu öğrendik.

Yapılması gereken bilinen bu Koyun Baba menakıbnâmeleri üzerinde tenkitli bir çalışma yaparak ortaya Koyun Baba Menakıbnâmesi adlı bir eser çıkartmaktır.

Koyun Baba Hazretleri, batın yurdunda İmam Ali(K. V.) hazretleriyle buluşup arz-ı hâl ve hasb-i hâl ettikten sonra, İmam Hazretleri O'na:

"Var şimdi oğlum, Hakk yolunda birlik için çalış. Sana muttali olduğu gibi kara kayalı, keklik öter, kekik biter, garip-fakir eğlenecek yer olmayan mekânı bulasin. Oraya varıp sofraya yayıp misafiri hoş tutasin fisebilillah yedirip içiresin." Buyurunca o da kalkıp diyar diyar dolaşmış ve işaret edilen kara kayalı yeri yani bugünkü Osmancık'ı bulmuştur.

Evlîya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre "Şeyh Hazretleri Koyun Baba bizzat Hacı Bektaş Veli'nin halifesidir. Vefatında burada(Osmancık'ta) toprağa verilmiştir. Sonra Hazreti Sultan Bayezid Veli, mübareği Kadir Gecesi rüyasında görüp vasiyeti üzerine mezarının üstüne yüksek bir kubbe, bir cami, dervişleri için bir meydan, bir yemek ve ziyafet evi, misafirleri için bir kervan saray, sayısız odalarla, mutfak ve kiler yaptırmış, bu hayır hasenatı baştanbaşa kurşun ile örtürmüştür. Çok mamur bir bina olup, bir fersahlık yerden kurşunları gömgök deniz gibi dalgalanır. Nurlu kubbesinin âleminin parıltısından insanın gözleri kamaşır, gece ve gündün mutfağından nimet eksik değildir."

Koyun Baba Külliyesine 12 kapıdan girilmiş. Türbesi ise, her iki kenarı iki metre uzunluğunda sekizgen bir gövde üzeri piramidal bir kubbe ile örtülü bir yapıdır.

12 giriş kapısı ve Ehl-i Bey'ten 12 imama, türbenin sekizgen oluşu da Koyun Baba'nın 8. imam Ali'yyül Rûza çocuklarından olduğuna işarettir diye düşünürüz⁵.

Koyun Baba ve dervişleri, sadece Anadolu'nun değil Balkanların da Türk İslam beldesi olarak vatanlaştırılmasında etkili olmuşlardır. Coğrafyanın vatanlaştırılışında imanlı insanın işin içinde ve başında olduğunu unutmamak lazım geldiğini biz söylemesek de tarihi susturmak mümkün değildir⁶.

5 Koyun Baba Türbesinin orijinal kapısı ve kitâbesi hâlen Çorum Müzesi'ndedir. Burada incelediğimiz kitâbeye göre Koyun Baba 25 Muharrem 873/ M. 1468 tarihinde vefat etmiştir. Türbe ise H. 874/ M. 1469'da yapılmıştır.

Koyun Baba Tekkesinin ana giriş kapısının yapısı hâlen orijinal hâliyle durmaktadır. Burada beyaz mermer üzerine iki satır hâlinde yazılmış olan kitâbeden anladığımıza göre tekkenin yapılış tarihi H. 963/ M. 1558'dir.

Bu konuda Koyun Baba isimli kitabımızda ayrıntılı bilgi mevcuttur.

6 Koyun Baba Anadolu'nun ve Balkanlar'ın Türk-İslâm yurdu olarak vatanlaşmasında etkin olmuş bir kolonizatör Türk dervişidir.

Koyun Baba Osmancık'a geldikten sonra İslâmî irşâd noktasında pasif kalan Mantık Dede ve dervişlerine:

"Hüma idik dest-i yakından uçtuk, bu diyâr-ı fenâya misafir düştük, mevlüdüm Horasan'dan aslım İmâm-ı Heştüm'den, mezhebim Muhammed(a. s)' dan ve nasibim Canib-i Hak'dan sunuldu. Buranın himâyesi de bize verildi. Siz artık başka yere gidin. "deyince Mantık Dede haricinde 39 derviş Osmancık'tan ayrılarak Türk kültür coğrafyasına irşâd için dağılmışlardır.

Biz bu tebliğimizde Çorum'un Osmancık ilçesinde türbesi bulunan Koyun Baba'yı tanıtmaya çalıştık⁷.

Mantık Dede, Osmancık'ta kalmıştır. Öldüğünde de Koyun Baba Türbesi'nin yanında Arefet Tepeye defnedilmiştir. Mezarı hâlâ ziyaret edilen bir mekândır.

Koyun Baba'nın kendi yetiştirdiği dervişlerini de aynı vazifelerle uzaklara gönderdiğini hem Koyun Baba menkabesinden hem de Ömer Lutfi Barkan'dan öğreniyoruz. Tuna Nehri kıyılarına gönderdiği Erişti Derviş Koca Ali bunlardan sadece menakıbı bilinen biridir (bkz: Gürel, 2000: 22-23; Barkan, 1942: 279-353).

7 Türk kültür coğrafyasında Türkiye ve Balkanlarda pek çok yerde Koyun Baba'nın izine rastlamak mümkündür.

Türkiye'deki Koyun Babalar: Edirne'de, Denizli'de, Bodrum'da İstanbul'da Erzincan'da Kayseri'de Ankara'da, Harput'ta, Şarkışla'da ve Osmancık'ta Koyun Baba türbeleri mevcuttur.

Kıbrıs'ta, insanımızın ninnilerinde adı geçen bir Koyun Baba vardır ki, bu ninni Konya'da da bir Koyun Baba'nın varlığına işaret etmektedir:

Dandini dandini danaylı
Kızım yüksek hanaylı
Hanaylarda yuvası
Gaggo getirir babası
Arsızdır yer abası
Eeee yavrum ninni
(...)
Gara deniz kova kova
Derviş olan geyer aba
Konya'daki Koyun Baba
Himmet et oğlum (gızım)uyusun
Eee yavrum ninni
(...)

Koyun Baba'nın hayatının bir devresini Konya'da geçirdiğinin delili olan bu ninni için bakınız: (İslâmoğlu, 1969; Komisyon, 1989: 28-29)

Balkanlarda, Romanya'nın Dobruca bölgesindeki Babadağı'nda ve Makedonya'nın Kalkandelen şehri yakınlarında Şipkoviça köyü yakınlarında da birer Koyun Baba Türbesi bulunmaktadır. Bu da bize göstermektedir ki, Balkanlar'da Koyun Baba'nın etki alanı içerisinde.

Romanya'daki Koyun Baba ile ilgili olarak bilgiye Dr. Camelia Calin Bodea'nın doktora tezinde rastlıyoruz. Romanya folklorunda Osmanlı imajını konu alan bu tez daha sonra Romen folklorunda Romenler ve Osmanlılar adıyla kitap olarak yayımlanmıştır.

Kitabın Türkçe özetinde Koyun Baba ile ilgili olarak şunlar yazmaktadır:

"Sözlü hikâyevi geleneği, ahlâk örneği kaynağı olarak kabul ettik. Böylece Tuna Nehri bölgesindeki Romen ve Türk olan hikâyevi kahramanın vasıflarını âdet kahraman ve uygarlaştırıcı kahraman bakımından anlayıp sunduk.

Koyun Baba adlı efsanevi kahramanın mevcudiyeti de Dobruca'daki Romen folklorunda yaygın bir unsurdur. Koyun Baba'nın şahsiyeti, Babadağı Kasabasını tesis eden ve gerçek bir tarih şahsiyeti olan Sarı Saltuk isimli kişiye bağlı idi. Ama Koyun Baba'nın hususî sıfatları vardır. Doğaüstü ve basiretli bir insandır. O, Sarı Saltuk'un mezarını keşfetmektedir. Bundan dolayı, Koyun Baba aziz oldu. Romen halk geleneğinde bir tarih şahsiyetinin defnedildiği yer kutsal değildir. Fakat o yeri keşfeden insan kutsaldır. Çünkü bu insan, yerel ahali tarafından verilen doğaüstü sıfatlar ve de kutsallık ile temasa girmesi vasıtasıyla özel (kutsallık) sıfatlar elde etti. Koyun Baba aziz oldu. Mezarı ise kutsal bir yer oldu"

Camelia Calin Bodea, Romani Şi Otomanı În Folklorul Romanesc, s: 243

Koyun Baba ile ilgili olarak bugüne kadar pek çok şiir yazılmış, onun adı pek çok şiirde zikredilmiş, türkülerde, ninnilerde ondan bahsedilmiştir. Hikâye ve romanlarda da Koyun Baba'dan bahsolunmaktadır. Koyun Baba için pastoral bir resital bile bestelenmiştir.

Pir Sultan Abdal'ın kaçak olduğu zamanlarda Koyun Baba'yı ziyaretinde yazdığı şiiri bir örnek olarak buraya alalım:

*"Kardaşlarım bile yola gidelim
Matem aylarına yüzler sürelim
Çıkıp yükseklere seyrân edelim
Alçakları şazdır Koyun Baba'nın*

G. Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi'nin Balkanlarda gerçekleştirdiği saha araştırmaları sırasında Romanya'da Koyun Baba türbesine de uğradığını H. Yılmaz'ın yazısından öğreniyoruz. Bu yazıda söz konusu türbenin bir de resmi yer almaktadır (Bkz: Yılmaz, 1999: 21-24). Makedonya'daki Koyun Baba ile ilgili ilk bilgiye Kıbrıslı, Âşık Kenzî'nin (1210-1255) divanında "Dâsitân-ı Nazm-ı Evsaf-ı Baltepe ve Sitâyîş-i Râsim Paşa" şiirinde rastlıyoruz.

Kıbrıs'ta doğup Edirne'de ölen Kenzî, Balkanlar'da bir baştan bir başa gezip dolaşmıştır. 1245 kışını Kalkandelen'de geçirmiştir. Koyun Baba'nın da bahsinin geçtiği bu şiir o zaman yazılmış olmalıdır.

Şiirin 5. ve 9. dördlüklerinde Koyun Baba adı geçmektedir.

5. Bir taraftan Yarân Baba Yâr-ı Gâr

Sersem Ali Baba karşıdan bakar

Çevre yanın bekler evliyâlar var

Biri Koyun Baba sultan efendim

9. Bir köşk gördüm Yarân Baba'dan yana

Koyun Baba semti köşkün ra'nâ

Her ihvana bir köşk eyledin binâ

Kim bulunmaz kusur, noksan efendim

Şiirde ismi geçen Sersem Ali Baba Kalkandelen'de hâlen faal olan Harabati Baba Tekkesi'nde metfundur (Hacı Bektaş Velî Tekkesi'nde Hacı Bektaş Velî Türbesi'ne girişte de ilk soldaki kabirlerden birisi de Sersem Ali Baba'ya aittir. Sersem Ali Baba meselesi Bektaşilik ile ilgili çalışmalarda üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir husustur. Burada sadece bu hususa dikkati çekmekle yetineceğiz.)

O hâlde, Kenzî'nin bahsettiği Koyun Baba Kalkandelen'dedir.

Kalkandelen'in batısında Şar Dağı yolu üzerindeki Şipkoviça Köyü yakınındaki tekkenin Koyun Baba Tekkesi olması gerektir. Tekke, Kalkandelen'den 4 km. uzaklıkta, köyden ise 2 km. önce yolun üzerinde yer almaktadır. Bir evliyâ mezarı olarak ziyaretçisi eksik olmamaktadır. Uzunluğu 4 m'yi bulan mezarın üzerine burayı sahiplenmiş olan aile tarafından bir türbe yaptırılmıştır. Bu ziyaretgâhla ilgili inanmalar mevcuttur.

Kıbrıslı kültür ve gönül adamı Harid Fedai Kıbrıslı Âşık Kenzî Divanı'nı iki cilt hâlinde yayımlamıştır. Bkz: (Fedai, 1989-1993). Koyun Baba'dan bahseden şiir için bkz: (Kıbrıs Türk Kültürü-İ Bildiriler, 2002: 376-380).

Makedonya'da bulunduğumuz süre içerisinde (2002-2004) yaptığımız gezi, inceleme ve araştırmalarımız sırasında Harabati Baba (Sersem Ali Baba Tekkesi diye de zikredildiği oluyor) Tekkesi başta olmak üzere pek çok ziyaret yerini araştırma imkânı bulduk. Bunlardan biri de Koyun Baba Tekkesi'dir.

Makedonya'daki Belli Başlı Ziyaret Yerleri isimli çalışmada Koyun Baba'dan bahsetmektedir (Nureddini, 2003: 124-131).

*Gece gündüz yanar kandiller, mumlar
Pîrim Hasan'ın aşk câmın sunarlar
Mest olan âşıklar gülbenk çekerler
Çekiliyor gülbenği Koyun Baba'nın*

*Gayette yüksektir anın yapısı
On iki yerden açılır kapısı
Allah Allah çağırır anlar hepisi
Üstü de vakıftır Koyun Baba'nın*

*Türbenin örtüsü yeşil dolama
Üçler de yediler bilebilir anda*

*.....
Fukara yoldaşı Koyun Baba'nın*

*Pir Sultanım Haydar yola bakana
Uyalım Hakk'ın çırağın yakana
Hızır derler gülbenğini çekene
Çekilir gülbenği Koyun Baba'nın"*

Pir Sultan Abdal'ın talibi Kul Himmet'in de bir şiirinde yana yakıla Pir'ini aradığını ve on iki imamlardan, velîlerden, peygamberlerden, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yatmakta olan evliyâlardan yardım dilediğine tanık olduğumuz bir şiirinde (5. dörtlük) ve yine bir başka şiirinde ziyaretleri sayarken Koyun Baba'dan bahsettiğini (8. dörtlük) görüyoruz.

5- Abdal Ata tekkesine varalım
Elvan Çelebi'ye yüzler sürelim
Koyun Baba'ya bir peyik salalım
Göremedim Pir'im dertliyim dertli

8- Hüseyin'im garip kalmış bu yerde,
Murat Dede derman ede bu derde,
Koyun Baba ile Terzi nerede,
Karlık Baba peyik salmış erlere

Koyun Baba ile ilgili günümüzde şiirler yazılmaktadır. Osmancık Belediyesi'nin Koyun Baba Vakfı ile birlikte düzenlediği **3. Koyun Baba Kültür ve Sanat Günleri** (6-8 Eylül 2006) kapsamında Koyun Baba konulu bir şiir yarışmasının yapılmış olması güncelliğin devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir (Koyun Baba için bkz: Gürel: 2006).

1995'de Osmancık'ta Koyun Baba adına bir vakıf kurulduğunu, bizim Koyun Baba isimli eserimizden Osmancık Belediyesi Tiyatrosunun usta sanatçısı Feridun Akın'ın uyarlayarak sahneye koyduğu Koyun Baba piyesinin defalarca dikkat ve beğeni ile seyredildiğine şahit olduğumuzu da burada belirtmeliyiz.

Özetle söylemek gerekirse Koyun Baba hâlâ yaşıyor ve yaşatılıyor⁸.

Koyun Baba Diyor Ki:

“ Benim kazanıma vakıf ekmeği koymayın, dibini deler. Hak teâlâ dergâhında bulgur bulamacı elverir.

Kimsenin ağacına tamah etmeyin, dirlik odunu yakın.

Yoldan geçeni hoş tutun. Misafiri ağırlamakta cimri davranmayın. Elinizde olanı kaçırpıp, aç kalmaktan korkmayın. Misafire harcanan gerisin geri yerine gelir.

Şeriat emrini muhkem tutun. Zira şeriat emrinden dışarı çıkan, dört kapıdan da dışarı çıkmış olur. Eliniz Allah için duaya, kul için atâya daima açık tutun. Alnınızın teri kurumasin. Fisebilillâh alın teri dökmenin hayrından mahrum bırakmayın kendinizi.

Dost kalbin ferah tutun, düşmanlarınızın da kalbini kazanın.

Devletlü olmak dilerseniz, dilsiz, kulaksız olun.

Birbirinize yâr olun. Birbirinize yâr oldukça bana da yâr olursunuz. Bana yâr olanların Hakk'a yâr olmaları için dua ederim.

Hakkı her yerde koruyun...

Eğer bu nasihatlerimi dinlemezseniz ansızın aranızdan kaybolup giderim. Dinlerseniz dünyada ve ahrette berhudar olun” (GÜREL, 1999: 176–177).

Yahya Kemal Beyatlı'nın, Edebiyat tarihçisi Fuat Köprülü'ye söyledikleri şu cümleleri hiçbir Türk unutmamalıdır:

“Ahmet Yesevî kimdir? Araştırınız, göreceksiniz bizim milliyetimizi asıl orada bulacaksınız. ” İşte bunun için biz diyoruz ki Koyun Baba gibilerini araştırırken onlarla ilgili yorum ve yayınlar yaparken Ahmet Yesevî silsilesinin dışına çıkmak gafletini göstermeyelim, buna müsaade etmeyelim⁹.

Anadolu'yu ve Balkanlar'ı aydınlatan Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlana Celaleddin-i Rumî, Somuncu Baba, Hacı Bayram-ı Veli, Yunus Emre, Sarı Saltuk, Mehmet Dede, Hasan Dede... Ve dahi Koyun Babalar hep Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevî ocağının sönmeyen birer چراغıdır... Onlar ki sevgi medeniyetinin kurucuları ve yaşatıcılarıydı.

8 Osmancık Belediyesi'nin ambleminde Koyun Baba Türbesi ve Koyun Baba Köprüsü'nün yer alıyor olması Osmancık Belediyesi tarafından Koyun Baba'nın heykelinin Koyun Baba Köprüsü önüne dikilmiş olması ve yine Koyun Baba'nın anısının yaşadığı yerleri inanç turizmine açma çabaları bunun canlı delilidir.

Koyun Baba Vakfı da internette bir site kurarak hizmet halkasını genişletmiştir. Bkz: www.koyunbabavakfi.com

9 Gürel, 2007; Önce Vatan Gazetesi.

“Sevelim sevelelim bu dünya kimseye kalmaz” diyen ozanlarımız var oldukça, “Birbirinizi sevmedikçe iman etmiş sayılmazsınız. ” ikazının gereğini yapma yürekliliğini gösterdiğimiz sürece **bir olacağız, iri olacağız, diri olacağız...** Bizim işimiz kimseden sorulmamıştır. Gelin canlar, kucaklaşalım. Biz sevgi medeniyetinin çocuklarıyız. Bizden kim usanası?

- Bu bildiriyle ilgili fotoğraflar ekler bölümündedir.

KAYNAKLAR

- ARINCI, Halil Rifat. (1992). Çorum ve Havalisi Şairleri. Ankara.
- BARKAN, Ömer Lütfi. (1942). “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu olarak Vakıflar ve Teknikleri İstilâ Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”. Vakıflar Dergisi. Sayı. 2. Ankara.
- BAYRAKTAR, Harun. (1999). Menakıb-ı Koyun Baba. Çorum İlahiyat Fakültesi Yayınlanmamış Lisans Tezi. Çorum.
- Camelia Calin Bodea, Romanı Şı Otomanı İn Folklorul Romanesc
- ÇIPLAK, M. Şakir. (2001). Osmancık'ta Erenler Durağı Koyun Baba. Horasan Yayınları. İstanbul.
- DOĞANBAŞ, Muzaffer. (2007). “Piri Baba Velâyetnamesi”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî. S. 41.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi. Sadeleştirenler: Tevfik Temel Kıran- Necati Aktaş, Mümin Çevik. c. 11.
- FEDAİ, Harid. (1989). Kıbrıslı Âşık Kenzi Divanı. 2 cilt. I. kitap Kasideler Tarihleri
- FEDAİ, Harid. (1993). Kıbrıslı Âşık Kenzi Divanı. 2 cilt. II. Kitap Gazeller
- GÜREL, Dr. Nazlı Rana. (19. 08. 2007). “Alevi-Bektaşî Klâsikleri”. Önce Vatan Gazetesi.
- GÜREL, Nazlı Rana-Zeki. (Tarihsiz).“Osmancıklı Âşık Abdulkadir Uslu (Kadriya)”
- GÜREL, Zeki. (1991). “Dünyanın Işığı Evliya'nın Desteği Kalbi Temizlerin Zübdesi Koyun Baba”. Türk Kültür Tarihi İçinde Çorum Sempozyumu Tebliğleri, Y. T. Y. Ankara.
- GÜREL, Zeki. (1999). Koyun Baba. Ankara.
- GÜREL, Zeki. (2000). Koyun Baba. Yörtürk Yörük Türkmen Vakfı Yayınları. Ankara.
- GÜREL, Zeki. (2006). Osmancık'ta Koyun Baba Vakfı. Koyun Baba Vakıf Yayını. Ankara.
- GÜRSEL, Mahmut Selim. (2004). Menâkıb-ı Koyun Baba. 2. baskı, Gürsel Yayınevi Kaynak Eserler Dizisi: 4. Çorum.
- İSLAMOĞLU, Mahmut. (1969). Kıbrıs Türk Folkloru.
- Komasyon.(1989).Kıbrıs Türk Edebiyatı Başlangıçtan Bugüne. K. K. T. C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını.

Kıbrıs Türk kültürü- I Bildiriler. (2002). Ankara.

NUREDDİNİ, Mensur. (2003). Makedonya'daki Belli Başlı Ziyaret Yerleri. Gostivar- Makedonya.

Otman Baba Velâyetnamesi. Ankara Maarif Kütüphanesi. 1173'te istinsah edilmiş nüsha.

ÖZARSLAN Metin- ÇOBANOĞLU Özkul. (1998). Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı. Ankara.

YILMAZ, H. (1999). "Bilinmeyen Bir Koyunbaba Menâkıbnâmesi Üzerine". Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Güz. s. 11.